

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/84004,Chelmicki-Jozef-Karol.html>
2023-10-02, 15:39

Chelmicki Józef Karol

CHEŁMICKI Józef Karol Konrad (19 II 1813, Warszawa – 28 VI 1890, Tavira, Portugalia), inżynier wojskowy i kartograf działający w Portugalii. Syn Tomasza, sędziego, i Izabeli z Zapolskich.

Kształcił się w kolegium pijarskim na Żoliborzu (razem z J.I. Kraszewskim). Wziął udział w powstaniu listopadowym 1830–31 jako ochotnik, służył w randze podporucznika saperów w twierdzy Modlin, skąd przeniósł się na własną prośbę do 2. pułku jazdy płockiej, a następnie do 3. pułku strzelców konnych, w którym odbył całą kampanię 1831.

Po upadku powstania ukrywał się w Warszawie, dopiero po śmierci ojca w 1832 udał się na emigrację do Francji. Przebywał w Bourges. Uzyskawszy, dzięki staraniom krewnych, zezwolenie na stały pobyt w Paryżu, kształcił się na Sorbonie, w Collège de France, uczęszczał na kursy wojskowe, inżynieryjne i rysunkowe, uczył się też języków wschodnich w École des Langues Orientales w nadziei uczestniczenia w misji gen. H. Dembińskiego w Egipcie. Ostatecznie jednak postanowił zaciągnąć się w randze podporucznika inżynierii do organizowanego przez gen. J. Bema legionu polskiego, który miał wesprzeć królową Portugalii Marię II da Gloria w toczącej się w tym kraju wojnie domowej. Udał się tam w VI 1833 wraz z Bemem i towarzyszącą mu grupą polskich wojskowych przez Londyn, a stamtąd dalej na pokładzie okrętu „Manlius”.

Do sformowania polskiego legionu nie doszło, natomiast Ch. wziął udział w wojnie domowej, a następnie pozostał w portugalskiej służbie wojskowej. Pełnił ją początkowo w twierdzy Elvas. Jako oficer saperów uczestniczył w 1837 w interwencji portugalskiej w Hiszpanii przeciw karlistom na rzecz królowej Krystyny, a następnie – pod koniec lat 30. – przebywał przez rok w koloniach portugalskich: na Wyspach

Zielnego Przylądka i w Gwinei. Owoce tego pobytu było dzieło *Corografia Cabo-Verdiana* stanowiące opis krajoznawczy tych obszarów i zawierające kilka własnoręcznie wykonanych przez Ch. map, wydane w Lizbonie 1841–43. Zasadnicza kariera Ch. związana była z wojskiem, choć zajmował się również często cywilną działalnością inżynierską. Parokrotnie uczestniczył w wojnach domowych, zawsze po stronie królowej Marii II, odznaczył się jako kwatermistrz dywizji południowej podczas walk pod Torres Vedras (1846), awansując na kapitana; w 1847 brał udział w pertraktacjach pokojowych.

Od 1849 budował w pd. prowincjach drogi, koleje i mosty, zarządzał robotami publicznymi w okręgach Portalegre i Evora, przez kilka lat uczestniczył w opracowywaniu na podstawie pomiarów triangulacyjnych mapy Portugalii. W 1856 sporządził dokumentację akweduktu zaopatrującego Lizbonę oraz miejskich urządzeń wodociągowych (oryginalna dokumentacja uległa zniszczeniu podczas trzęsienia ziemi w 1755). Na podstawie zdjęć topograficznych sporządził plan akweduktu na trasie Canecas–Lizbona w skali 1:5000, plan miejskiej sieci wodociągowej oraz rozmaite przekroje i szczegóły tych urządzeń w skali od 1:100 do 1:500. Podstawowe rysunki opublikował w pracy *Memoria sobre aqueduto geral de Lisboa* (1857), wydanej przez portugalskie ministerstwo robót publicznych. W 1856 został też mianowany inspektorem dróg i mostów, a z czasem inspektorem budynków państwowych i pomników w całym kraju. W 1858 odwiedził Warszawę.

Od 1868 dowodził, w randze pułkownika, wojskami inżynieryjnymi 3. dywizji stacjonującej w Porto. Kierował tam m.in. budową szpitala wojskowego im. Dom Pedra V. Uczestniczył też w pracach komisji projektującej fortyfikacje Lizbony. W 1874, wysłany przez ministerstwo wojny, zapoznawał się ze stanem fortyfikacji, koszar, szpitali wojskowych oraz z organizacją wojsk technicznych we Francji, w Niemczech i Austrii. W 1874 został mianowany generałem brygady i objął dowództwo 4. dywizji stacjonującej na południu w prowincji Algarve. Opublikował wówczas ważną pracę o założeniach strategicznych obrony Portugalii: *Esboço sobre a Defeza de Portugal* (1878). Był też

współpracownikiem czasopisma wojskowego „Revista Militar”, a w rękopisie pozostawił podręcznik saperów (*Manual de sapador*). W wyniku zmiany rządu został w 1880 pozbawiony dowództwa. Mianowano wówczas gubernatorem granicznej twierdzy Elvas, w której kiedyś rozpoczynał karierę w Portugalii. W 1885 awansował na stopień generała dywizji, w 1888 r. przeszedł na emeryturę.

Ch. miał syna (od ok. 1874 był on w służbie kolonialnej w Mozambiku) i 6 córek, z których jedna mieszkała w Bochum w Niemczech. Utrzymywał kontakty z rodziną w kraju, syna kształcił w Szkole Polskiej na Batignolles w Paryżu, korespondował m.in. z J.I. Kraszewskim (1874–87). Rozważał powrót do Wielkopolski lub Galicji, w 1877 wziął udział w wojnie z Rosją po stronie tureckiej. Nie stronił od pióra – obszerną autobiografię złożył w Bibliotece Raperswilskiej, były tam jeszcze inne jego rękopisy, uległy one zagładzie podczas powstania warszawskiego w 1944.

PSB (A. Lewak); SBTP (B. Orłowski); SPPT (B. Orłowski).

Grande Enciclopédia Portuguesa e Brasileira, Lisboa–Rio de Janeiro 1936–60, vol. 6, s. 651–652; B. Orłowski: *Osiągnięcia inżynierskie Wielkiej Emigracji*, Warszawa 1992; tegoż: *Polska przygoda z techniką*, Warszawa 2009; *Portugal Dicionario Historico, Chorographico, Heraldico, Biographico, Bibliographico, Numismatico e Artistico*, Lisboa 1904, vol. 2, s. 1090; Biblioteka Polska w Paryżu: rkps 414, 444; Biblioteka UJ w Krakowie: rkps 6491, 14337.

Bolesław Orłowski

[Poprzedni](#)
[Następny](#)